

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 126

דינים הנוהגים בימי העומר

בימים אלו נהגו ישראל מקצת דיני אבלות, מפני שבפרק זמן זה מתו עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא, ונשאר העולם שמם מתורה, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ולימדם תורה, והם: רבי מאיר, רבי יהודה, רבי יוסי, רבי שמעון, ורבי אלעזר, ובזכותם לא נשתכחה תורה מישראל והם שהעמידו את התורה מאותו הדור והלאה¹. ומפני מאורע זה נהגו העולם להתאבל ולהימנע משמחה על תלמידי רבי עקיבא שמתו.

בנוגע למועד הפסקת מנהגי האבלות, קיימים מספר מנהגים המבוססים על הדעות השונות מתי פסקו תלמידי רבי עקיבא מלמות, מנהג בני ספרד: היות שתלמידי רבי עקיבא פסקו מלמות ב'פרוס העצרת' ('פרוס' - מלשון חצי חודש, והם חמישה עשר יום קודם חג השבועות), שהוא יום ל"ד לעומר, פוסקים דיני האבלות מיום זה ואילך. ועל פי הכלל "מקצת היום ככולו", כבר בבוקרו של יום ל"ד מותרים בשמחה ובתספורת². אולם, מנהג בני אשכנז: שכבר ביום ל"ג לעומר פסקו מלמות לגמרי, ועל כן נוהגים להקל בכל מנהגי האבלות כבר בבוקרו של יום ל"ג³.

ובהיות שפסקו מלמות ב'פרוס העצרת' ('פרוס' - מלשון חצי חודש שהם חמשה עשר יום קודם חג השבועות), והיינו ביום ל"ד לעומר, פוסקים דיני האבלות מאותו היום ואילך, וכן מנהג בני ספרד⁴. וכיון שמקצת היום ככולו, משום הכי מקילים כבר מיום ל"ד בבוקר להפסיק במנהגי האבלות. יש אומרים שכבר ביום ל"ג פסקו מלמות לגמרי, וכיון שמקצת היום ככולו, כבר ביום ל"ג בבוקר פוסקים דיני האבלות, וכן מנהג בני אשכנז⁵. לשתי הדעות הנ"ל מפרוס עצרת והלאה עד חג השבועות מותרים בכל, ולא נוהגים עוד דיני אבלות.

דעות נוספות נאמרו לגבי מועד פטירת תלמידי רבי עקיבא, קיימת דעה נוספת לפיה התלמידים מתו במשך ל"ג ימים, אך אלו לא היו רצופים אלא חלו רק בימים בהם אומרים "תחנון" (בניכוי שבתות, ימי הפסח וראשי חודשים). על פי חשבון זה, יש שנהגו אבלות במשך ל"ג ימים החל מראש חודש אייר ועד חג השבועות, תוך הקלה ביום ל"ג בעומר - יום הילולת רשב"י שאין אומרים בו תחנון ונוהגים בו שמחה⁶.

למה אסור להסתפר בימי ספירת העומר, ועד מתי נוהג האיסור? והאם מותר לסדר 'פס עורף' בימי העומר?

נהגו שלא להסתפר ולא לגלח, כל אותם הימים שמתו בהם תלמידי רבי עקיבא, למנהג בני ספרד איסור התספורת נמשך עד יום ל"ד בבוקר, ולמנהג בני אשכנז עד בוקר יום ל"ג בעומר⁷. באיסור זה נכללים כל שערות הגוף, ועל כן אין ליישר את שער העורף וכדומה. עם זאת, שער השפם המפריע לאכילה מותר לקצוץ⁸.

לדעת רבותינו המקובלים איסור תספורת הראש בימים אלו אינו רק מצד דיני אבלות, אלא משום שכל ימי הספירה הם 'ימי דין', ובשערות הראש מרוכזים 'דינים', ולכן ההולכים בדרך הסוד נוהגים שלא להסתפר עד ערב חג השבועות⁹.

אף למנהג המקובלים כאשר חל חג שבועות ביום ראשון יכולים להקל

בתספורת כבר מערב שבת, שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולים¹⁰.

מי שנהג עד כה כשיטת המקובלים שלא להסתפר עד ערב חג השבועות, וברצונו לשנות את מנהגו ולהקל בתספורת מיום ל"ד בעומר כפסק השולחן ערוך - האם ראוי לעשות כן?

אדם שנהג כדעת רבותינו המקובלים לעניין איסור תספורת עד חג השבועות, וברצונו לשנות כעת את הנהגתו ולנהוג כדעת מרן השולחן ערוך המקל בתספורת כבר מיום ל"ד בעומר בבוקר, הרי זה נחשב כמשנה "מנהג טוב" ועל כן עליו לעשות התרת נדרים¹¹.

אמנם, אם בשעה שהחל לנהוג במנהג זה, טעה וחשב שזהו עיקר הדין המחייב את כולם, ולא ידע שמדובר בחומרה או במנהג ההולכים בדרך הסוד - במקרה כזה ראוי להקל ולנהוג כעיקר הדין ללא

צורך בהתרת נדרים¹².
האם יש להתיר תספורת ליוצא מבית האסורים, ואֵבֶל שנסתיימו שלושים ימי אבלו בימי הספירה?

כל המותרים להסתפר בחול המועד כגון היוצא מבית האסורים או הבא ממדינת הים - מותרים להסתפר גם בימי ספירת העומר. מאחר שבימי הספירה נהגו איסור תספורת רק מצד מנהג אבלות על תלמידי רבי עקיבא, לא החמירו בו יותר מאשר בדין תספורת בחול המועד¹³, וכן אֵבֶל שנסתיימו שלושים ימי אבלו בתוך ימי הספירה, מותר לו להסתפר בימי הספירה. (אבל על אביו או על אימו, צריך גם שיגערו בו חבריו)¹⁴.

אדם שהסתפר בתספורת שאינה הולמת ("תספורת של ריקים"), או שגידל שער ארוך שיש בו חשש איסור "בחוקותיהם

ברית, היות ואינו מדין אבלות.
10 כה"ח ס"ק יג, חזו"ע עמוד רסז.
11 כה"ח ס"ק יד.
12 כמבואר ביו"ד סימן ריד ס"א.
13 חזו"ע עמוד רסב.
14 שערי תשובה ס"ק ז', כה"ח ס"ק טו, חזו"ע אבלות ב' עמוד רצד.

7 שו"ע ורמ"א סימן תצג סעיף ב-ג.
8 שבמניעת תספורת משום אבלות יש לאסור כל שערות שבגוף, חוץ משער השפם כל שמעכב את האכילה, כמבואר בסימן תקנא סעיף יב-יג.
9 שער הכוונות דף פו ושכן נהג האריז"ל, כה"ח ס"ק יג. ולדבריהם אין היתר אף לבעלי

ימי ההגבלה, וצריכים לנהוג אבלות בב' ימי ר"ח אייר, וגם ביום הראשון של ימי ההגבלה מקילים רק בבוקר מדין מקצת היום ככולו. משנ"ב ס"ק טו בשם מג"א והחיי אדם וכתב שם שכן הוא מנהג וילנא. ויש עוד מנהגים אחרים, ובעניינים אלו יתפוס כל אחד כפי מנהג מקומו. משנ"ב שם.

1 יבמות דף סב ע"ב.
2 שו"ע סימן תצג סעיף א-ב.
3 רמ"א ומשנ"ב שם.
4 שו"ע סימן תצג סעיף א-ב.
5 רמ"א ומשנ"ב שם.
6 משנ"ב ס"ק יד, באה"ל ד"ה יש נוהגים, ערוך השולחן ס"ז. ויש שנהגו להקל בשלושת

לא תלכו, וכעת חזר בתשובה ומעוניין לשנות את חזונו ולהיראות כאחד החרדים לדבר ה' - האם רשאי להסתפר בימי העומר?

אדם המבקש לשנות את חזונו לטובה ולחזור בתשובה, רשאי לסדר את שערותיו כדי להסיר את המראה שאינו הולם, אולם עליו להסתפק בסידור הנדרש למטרה זו ולא להסתפר לגמרי¹⁵.

האם מותר לספר את הקטנים בימי ספירת העומר?

תספורת רגילה: מעיקר הדין מותר לספר קטנים בימי הספירה, שכן אין דיני אבלות חלים עליהם¹⁶. עם זאת, נהגו ישראל להחמיר בכך כדי לחנכם באבלות השייכת לכלל הציבור. במקום צורך הכרחי - כגון ששערותיו מרובות ומצערות אותו - יש להקל ולספרו, ועדיף לעשות זאת בערב שבת¹⁷.

תספורת 'חלאקה' (גיל שלוש): תספורת ראשונה של קטן, שיש בה חיוב מצווה של חינוך למצוות השארת הפאות ("לא תקיפו"), מותרת מעיקר הדין בכל ימי הספירה¹⁸. אולם המנהג הרווח הוא להמתין עד ליום ל"ג בעומר. כפי שהובא בשער הכוונות שהאר"י הקדוש הוליד את בנו הקטן למירון בל"ג בעומר וגילח את ראשו שם "כמנהג הידוע". ביום זה (ל"ג בעומר), מותר לערוך את 'חלאקה' ברוב עם בשמחה ובכלי שיר אף למנהג בני ספרד, ואין צריכים להמתין עד לבוקר יום ל"ד¹⁹.

האם מותר לאבי הבן, לסנדק ולמוהל להסתפר ולהתגלח לכבוד הברית? כמו כן, במידה והברית נערכת בבוקר השכם מיד לאחר התפילה, האם ניתן להקדים את התספורת יום או יומיים קודם לכן, כדי להופיע במראה מכובד בשעת הברית?

בעלי הברית - שהם אבי הבן, הסנדק

והמוהל - מותרים להסתפר ולהתגלח לכבוד המילה, שכן יום המילה נחשב עבורם כ"יום טוב"²⁰.

לכתחילה יש להם להסתפר ביום המילה עצמו. אולם, אם הברית נערכת מיד לאחר תפילת שחרית ואין פנאי להסתפר, יכולים להקדים ולהסתפר ביום שלפני המילה סמוך לערב. כמו כן, מילה בשבת: אם הברית חלה בשבת, רשאים בעלי הברית להסתפר ביום שיש אפילו קודם חצות היום, מפני כבוד השבת²¹.

מילה ביום ראשון: במקרה שהברית חלה ביום ראשון, נחלקו הפוסקים האם מותר להסתפר בערב שבת: יש האוסרים, משום שיום המילה הוא יום טוב פרטי בלבד²², אולם, יש מקילים שאם יש קושי להסתפר ביום ראשון בבוקר, ניתן להקל ולהסתפר כבר בערב שבת שלפני הברית²³.

נער המציין את כניסתו לעול מצוות בעיצומם של ימי ספירת העומר - האם רשאי להסתפר לכבוד שמחת בר המצווה שלו? ומה הדין לגבי אביו, סבו ושאר קרובי המשפחה הרוצים להופיע במראה מכובד בסעודת המצווה?

למנהג בני ספרד: יום הבר מצווה נחשב כיום טוב עבור הנער, ונהגו שלא לומר בו תחנון משום חביבות מצוות תפילין וכן משום שנכנס לעול מצוות²⁴. לפיכך כתבו פוסקי ספרד להתיר לנער להסתפר לכבוד שמחת הבר מצווה. לגבי האב: יש פוסקים ספרדים שהתירו גם לאב הנער להסתפר, ויש האוסרים²⁵. שאר הקרובים: לסב הנער ולאחיו אין היתר להסתפר כלל.

למנהג בני אשכנז: לא נהגו להחשיב את יום הבר מצווה כיום טוב²⁶, ואומרים בו תחנון²⁷, לכן לכתחילה: ישתדל הנער להסתפר קודם שימלא לו י"ג שנה (בעודו קטן שאינו מחויב באבלות). בדיעבד: אם לא הסתפר כשהיה קטן, רשאי להסתפר ביום הבר מצווה עצמו. אולם, האב ושאר הקרובים אינם רשאים להסתפר לכבוד

השמחה²⁸.
סעודת פדיון הבן או שבת 'אופרוף' האם מותר לבעלי השמחה להסתפר?

בנוגע לפדיון הבן, כתבו פוסקי זמננו שאין היתר לאבי הבן או לכהן להסתפר לכבוד המעמד. זאת משום שבהלכה מצאנו היתר מיוחד לתספורת רק לכבוד ברית מילה (לבעלי הברית), ולא הרחיבו היתר זה לפדיון הבן²⁹.

בנוגע לשבת 'אופרוף' (השבת שקודם החתונה): למנהג בני אשכנז שנוהגים שמחה בשבת שקודם החתונה, מותר לחתן להסתפר בערב שבת שקודם חתונתו³⁰, וכן מותר לחתן לגלח שערותיו בכל שבעת ימי המשתה אף לנוהגים איסור מל"ג בעומר עד שבועות³¹. אולם למנהג בני ספרד: אין להקל בתספורת בערב השבת שקודם החתונה, כיוון שאין היא נחשבת לשמחה המתרת תספורת.

כאשר ראש חודש אייר חל בשבת, האם מותר להסתפר ולהתגלח בערב שבת (יום שישי) לכבוד שבת וראש החודש?

במקרה שראש חודש אייר חל בשבת, נחלקו הפוסקים האם יש בכך היתר תספורת בערב שבת: למנהג בני אשכנז וחלק מפוסקי ספרד: מותר להסתפר ולהתגלח ביום שישי לכבוד שבת. הטעם הוא משום שיש כאן תוספת שמחה של קדושת השבת וקדושת ראש חודש³². אולם, מנהג רוב בני ספרד (על פי השולחן ערוך): אוסרים להסתפר גם במקרה זה, כיוון שהשולחן ערוך לא חילק בין ראש חודש שחל בשבת לבין ראש חודש רגיל לעניין איסור תספורת בימי הספירה³³.

גזיזת ציפורניים, האם יש מקום לאסור מדין אבלות?

מותר לגזוז את הציפורניים בימי הספירה, וכן המנהג פשוט להקל בזה³⁴. ועל פי הסוד יש להיזהר ליטול הציפורנים העודפות על הבשר, כיון ששם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית³⁵.

31 שו"ת יבי"א ח"ה סימן לח. יש שהוסיפו שאף הקרואים לחתונה שאם לא יגלחו לא יבואו לחתונה, מותר להם להתגלח לכבוד שמחת חתן וכלה. אגרות משה ח"ב סימן צה.
32 כ"ח, כנה"ג, עולת שבת, מג"א, פרי"ח, הגר"י, ופסקם המשנ"ב סק"ה, כה"ח ס"ק יב, ובהליכות מועד עמוד תכו כתב שדין זה אף לבני ספרד.
33 משמעות השו"ע בס"ג שאסר התספורת ב"ח, ולא חילק להתיר בזמן שחל בשבת, ילקוט יוסף עמוד תסג.
34 כה"ח ס"ק טז, חו"ע עמוד רסג, ובשו"ת איתן האזרחי שאלה מט דך לח ע"ב הביא מחלוקת בזה.
35 בן איש חי ש"א דברים הלכה יג, בשם העץ חיים שער פרצופי ז'ין פ"א.

זהו מתן תורה, ויום מתן תורה של האדם הוא כשנעשה בר מצווה ומתחייב במצוות, והביא שם בשם השו"ע הרב מהדו"ב סימן ד' ומקורו מזוהר חדש פרשת בראשית יד שעיקר כניסת הנפש הקדושה באדם היא ביום י"ג לזכר וי"ב לנקבה.
27 פסק"ת סימן קלא הלכה כד הערה 141, אולם אם מתפללים מנחה באולם בזמן הבר מצווה אין אומרים בו תחנון, הליכות שלמה תפלה פי"א ס"ט.
28 הגר"שז' איערבך הליכות שלמה פסח פי"א ס"ט, ובדבר ההלכה הערה כה, ילקוט יוסף שם.
29 הגר"ש אלישיב והגר"נ קרליץ סידור פסח כהלכתו פי"ב ס"ב.
30 שערי תשובה סק"ג. אך לבני ספרד אין להקל שהרי אין בשבת זו שמחה מיוחדת.

22 הגהות חתם סופר על השו"ע, ושונה דינו מל"ג בעומר שחל ביום א' שכתב הרמ"א להקל להסתפר בערב שבת, משום שיום המילה הוא יום טוב רק ליחיד, משא"כ ל"ג בעומר.
23 חו"ע עמוד רסד, תשובה מאהבה ח"ב דף לה ע"ב.
24 שו"ת ישכיל עבדי ח"ד סימן יא, יבי"א ח"א סימן כז, יחו"ד ח"ב סימן טו.
25 חו"ע עמוד רסד-רסו התיר לאב להסתפר. בשם החוות יאיר בספרו מקור חיים, אך בילקוט יוסף עמוד תסז כתב לאסור תספורת לאב הבר מצווה.
26 אף שמצווה לעשות סעודה כמבואר במשנ"ב סימן רכה סק"ו, וסמך לדבר כתב הקצות השולחן סימן סה בדה"ש ס"ק טו על פי המשנה בתענית פ"ד מ"א ש"ביום חתונתו

15 ילקוט יוסף עמוד תנט.
16 כמבואר בש"ך ביו"ד בנקודות הכסף סימן שמ ס"ז על הט"ז ס"ק טו.
17 כמבואר במשנ"ב סימן תקנא ס"ק פב שהכריע להקל בתספורת הקטנים בשלושת השבועות אף לנוהגים איסור, ורק בשבוע שחל בו שהוא מדין הגמרא החמיר בזה, ולמעשה דעת הגר"ש אלישיב להחמיר כאן כל שאין צורך הכרחי, הליכות חג בחג ספירת העומר פ"ז הערה 58, הליכות מועד עמוד תכה.
18 הגר"ש אלישיב שם הערה 59.
19 מנהג האר"י שער הכוונות דף פז ע"א הובא בשערי תשובה סימן תקלא סק"ב, כה"ח ס"ק כו, אור לציון ח"ג פי"ז תשובה ג'.
20 רמ"א סימן תצג סעיף ב.
21 רמ"א שם ס"ב, משנ"ב ס"ק יב-ג.